

Diana OLAR

Cauzele *Evans c. Regatul Unit* și *Matyjek c. Polonia*

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Secția a IV-a

Cauza *Evans c. Regatul Unit*

Hotărârea din 10 aprilie 2007

Art. 2 din Convenție – „Dreptul la viață”

Art. 8 din Convenție – „Dreptul la respectarea vieții private și de familie”

Art. 14 din Convenție – „Interzicerea discriminării”

La 12 iulie 2000, Doamna Natallie Evans și partenerul său, J., au început tratamentul la o clinică de concepție asistată din Regatul Unit. La 10 octombrie 2000, cuplului i s-a adus la cunoștință faptul că testele preliminare au indicat grave tumori precanceroase ale ambelor ovare ale pacientei. Întrucât dezvoltarea tumorilor era lentă, cei doi au fost informați că înainte de înlăturarea ovarelor ar putea fi prelevate câteva ovule pentru fertilizare in vitro. Prelevarea trebuia să fie însă efectuată cât mai curând. Consultația din 10 octombrie a durat aproximativ o oră, timp în care o asistentă medicală le-a explicat Doamnei Evans și partenerului său procedura formală a tratamentului de fertilizare in vitro. Ambii urmau să consimtă în scris la acest tratament și, în conformitate cu prevederile Legii din 1990 privind fertilizarea umană și embriologia, oricare dintre ei își putea retrage consimțământul, în orice moment anterior implantării embrionului în uter. Cu aceeași ocazie, Doamna Evans a cerut informații în legătură cu posibilitatea de a-i fi congelate ovule nefertilizate. I s-a răspuns că o asemenea procedură are șanse reduse de succes și că nu este practică la acea clinică. În acel moment J. și-a liniștit partenera și a asigurat-o că nu se vor despărți, că își dorește să fie tatăl copilului ei și că nu este nevoie să se gândească la congelarea ovulelor. În consecință, cei doi și-au exprimat consimțământul la procedura fertilizării in vitro și au semnat formularele impuse de Legea din 1990. Opțiunea fiecăruia a fost ca embrionii să fie păstrați pentru o perioadă de maxim 10 ani.

La 12 noiembrie 2001, Doamnei Evans i s-au prelevat unsprezece ovule care au fost apoi fertilizate. S-au creat șase embrioni care au fost depozitați pentru păstrare. La 26 noiembrie 2001, pacienta a fost supusă unei intervenții chirurgicale și i s-au înlăturat ovarele. I s-a spus că trebuie să aștepte doi ani înainte de a-și implanta vreun embrion.

În luna mai 2002, Natallie Evans și J. s-au despărțit. Printr-o notificare scrisă din 4 iulie 2002, J. a înștiințat clinica de separarea cuplului și a cerut ca embrionii să fie distruși. La rândul său, clinica a notificat Doamnei Evans încetarea consimțământului lui J. pentru utilizarea, în viitor, a embrionilor și a informat-o că potrivit Legii din 1990 clinica avea obligația legală de a-i distruge.

Natallie Evans a demarat *proceduri judiciare interne* pentru a obține un ordin judecătoresc care să-l oblige pe J. să revină la consimțământul păstrării și utilizării

embrionilor. Ea a solicitat o consacrare judiciară a faptului că J. nu își poate schimba consimțământul exprimat în 10 octombrie 2000. În plus, a cerut instanței să constate încălcarea drepturilor sale ocrotite de art. 8, 12 și 14 din Convenția europeană pentru protejarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului. A mai susținut că, potrivit art. 2 și 8 din Convenție, embrionii sunt îndreptățiți de asemenea la protecție.

Instanța a emis ordine temporare, prin care a cerut clinicii să conserve embrionii până la finalizarea procedurilor judiciare. În cele din urmă, pretențiile Doamnei Evans au fost respinse. Instanța a considerat că potrivit Legii din 1990 și rigorilor politicii publice, J. nu putea exprima un consimțământ neechivoc pentru utilizarea embrionilor, independent de orice schimbări ale circumstanțelor; J. și-a exprimat de fapt consimțământul la tratamentul fertilizării *in vitro* în condițiile relației de cuplu cu Natallie Evans și nu a consimțit la continuarea tratamentului de către aceasta, pe cont propriu, după încetarea relației. Gestul prin care, la 10 octombrie 2000, J. și-a asigurat partenera de suportul și afecțiunea lui, este o expresie a sentimentelor sale din acel moment, dar nu are, și nu putea avea, vreo consecință juridică permanentă. Dreptul lui J. de a-și retrage consimțământul este conferit de lege, iar el și-a exprimat consimțământul cunoscând această îndreptățire legală. Între timp, schimbarea circumstanțelor face absolut rezonabil refuzul său de a fi tatăl copilului Doamnei Evans.

Referitor la pretențiile întemeiate pe dispozițiile Convenției europene privind protecția drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, instanța a precizat că embrionul nu este o persoană înzestrată cu drepturi protejate de Convenție și că dreptul Doamnei Evans la respectarea vieții de familie nu este implicat. Instanța a apreciat că prevederile relevante ale Legii din 1990 interferează cu viața privată a ambelor părți, dar a statuat că această interferență este proporțională ca efect.

La 25 iunie 2004, a fost respins apelul formulat de Natallie Evans. Curtea de Apel a arătat că prin Legea din 1990 s-a dorit asigurarea unei continuități a consimțământului ambelor părți, de la începutul tratamentului de fertilizare *in vitro* până la momentul implantării embrionului, iar instanța trebuie să fie extrem de reținută în a recunoaște sau a crea o cauză de renunțare contrară intenției legislatorului. La fel ca prima instanță, Curtea de Apel a considerat că J. nu și-a exprimat niciodată consimțământul ca Natallie Evans să utilizeze în mod independent embrionii creați. În ceea ce privește chestiunea interferenței în viața privată a părților, instanța de apel a apreciat că sensibilitatea de ordin etic a problemei care face obiectul cauzei impune ca trasarea liniei de echilibru dintre părți să aparțină legislatorului; iar legislatorul a considerat că nimeni nu este îndreptățit să treacă peste necesitatea consimțământului părintelui genetic. Compasiunea pe care oricine o simte pentru Natallie Evans nu este suficientă pentru a crea o disproporție în intențiile legislatorului. Orice persoană este îndreptățită la protecția vieții sale private, iar părțile implicate în cauză dedusă judecătii trebuie să aibă drepturi echivalente, chiar dacă întinderea precisă a acestor drepturi, în conformitate cu art. 8, nu a fost identificată. Este cert că maternitatea nu poate fi impusă Doamnei Evans și, la fel, paternitatea nu-i poate fi impusă lui J.

Pe aceste considerente, Curtea de Apel a statuat că interferența în viața privată a părților este justificată și proporțională, în condițiile art. 14 din Convenție, pentru aceleași motive care nu justifică, în cauză, concluzia violării art. 8 al Convenției. Instanța de apel a considerat, de asemenea, că embrionii nu erau îndreptățiți la

protecție în condițiile art. 2 din Convenție, deoarece în conformitate cu legea internă, un fetus, și cu atât mai puțin un embrion, nu are drepturi sau interese independente.

La 29 noiembrie 2004, Camera Lorzilor i-a refuzat lui Natallie Evans permisiunea de a ataca decizia Curții de Apel.

La 11 februarie 2005, Natallie Evans a formulat o plângere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului și a pretins că prevederile legii interne, care i-au permis fostului său partener să-și retragă consimțământul pentru păstrarea sau utilizarea embrionilor creați împreună, violează drepturile protejate de art. 2, 8 și 14 ale Convenției.

Soluționarea plângerii a revenit unei Camere din Secțiunea a IV-a Curții. La 27 februarie 2005, președintele Camerei a decis judecarea prioritară a cauzei și a recomandat guvernului pârât să ia măsurile adecvate pentru a asigura conservarea embrionilor până la soluționarea definitivă a plângerii.

Cadrul legislativ căruia i se circumscrie decizia Curții include, preminent, Legea din 1990 privind fertilizarea umană și embriologia. Conceperea și adoptarea acestui act normativ au fost precedate de un raport complex (Raportul Warnock), efectuat între 1982 și 1984 de către o echipă de cercetare care a evaluat dezvoltările recente și potențiale, din medicină și știință, legate de fertilizarea umană și embriologie. Au fost luate în considerare implicațiile sociale, etice și juridice ale acestor evoluții științifice și s-au formulat recomandări privind politicile și măsurile de protecție care ar trebui aplicate. Aceste recomandări ale Comisiei Warnock au făcut obiectul unor consultări publice, iar propunerile celor interesați au fost incluse într-un nou raport, publicat în noiembrie 1987. În 1989, după noi consultări, s-a publicat un proiect legislativ privind fertilizarea umană și embriologia. În 1990, acest proiect a devenit lege.

Printre altele, Legea din 1990 privind fertilizarea umană și embriologia prevede obligativitatea consilierii prealabile a celor care intenționează să păstreze și/sau să utilizeze embrioni creați din gameți proprii. Ei trebuie să fie informați în mod special cu privire la circumstanțele în care își pot modifica sau retrage consimțământul pentru păstrarea ori utilizarea unui embrion. Consimțământul exprimat pentru utilizarea unui embrion trebuie să specifice dacă se referă la utilizarea embrionului pentru tratamentul propriu, pentru tratamentul comun al celui care consimte și al altei persoane sau pentru tratamentul unor alte persoane decât cea care consimte. Un embrion poate fi păstrat și/sau utilizat doar dacă există consimțământul expres și efectiv al ambilor donatori ai gameților și doar în termenii consimțământului exprimat. Potrivit legii, consimțământul pentru păstrarea unui embrion poate fi modificat sau retras oricând, de către oricare dintre persoanele ai căror gameți au contribuit la crearea embrionului. Consimțământul pentru utilizarea unui embrion nu mai poate fi modificat sau retras din momentul în care embrionul a fost implantat.

Alături de Legea din 1990 privind fertilizarea umană și embriologia, Curtea a luat în considerare și *legislația altor state membre ale Consiliului European*. În cele mai multe dintre aceste state, tratamentul fertilizării *in vitro* este reglementat de legislația primară sau secundară. În altele, el se subordonează practicilor clinice, reglementărilor profesionale, decretelor regale ori administrative sau principiilor constituționale generale.

Păstrarea embrionilor pentru diferite perioade de timp este permisă în toate statele în care tratamentul fertilizării *in vitro* este reglementat de legislația primară sau secundară. Singurele excepții sunt Germania, Elveția și Italia. În Germania și Elveția nu pot fi creați decât cel mult trei embrioni într-un ciclu de tratament și sunt implantați de îndată. În Italia legea permite congelarea embrionilor doar pentru motive medicale excepționale. În unele state, legislația (Danemarca, Franța, Grecia, Olanda, Elveția) ori practica clinică (Belgia, Finlanda, Islanda) îndreptățește pe oricare dintre donatorii gameților să-și retragă consimțământul pentru păstrarea sau utilizarea embrionilor, în orice moment anterior implantării. Alte state au reglementat problema consimțământului în mod diferit. În Ungaria, în absența unui acord contrar expres al cuplului, femeia este îndreptățită să urmeze tratamentul indiferent de moartea partenerului sau de divorț. În Austria și în Estonia, consimțământul bărbatului poate fi revocat doar până în momentul fertilizării; după acest moment numai femeia poate decide dacă și când începe tratamentul. În Spania, bărbatul are voie să-și revoce consimțământul doar dacă este căsătorit și locuiește cu femeia care recurge la tratament. În Germania și în Italia nici unul dintre donatorii gameților nu-și mai poate retrage consimțământul după fertilizarea ovulelor. În Islanda, embrionii trebuie distruși dacă donatorii gameților se despart ori divorțează înainte de expirarea perioadei maxime de păstrare.

Pentru soluționarea plângerii, Curtea a luat în considerare și *precedentele judiciare din materia reproducerii asistate medical*, la care au făcut trimitere părțile.

În SUA acest domeniu nu este reglementat la nivel federal și doar câteva state federale au prevederi legislative legate de retragerea consimțământului pentru păstrarea și utilizarea embrionilor. În consecință, determinarea modului de soluționare a conflictelor dintre donatorii de gameți a fost lăsată exclusiv în sarcina instanțelor.

În 1992, în cauza *Davis c. Davis*, Curtea Supremă a statului Tennessee a statuat că disputele privind soarta embrionilor produși prin fertilizare *in vitro* trebuie să fie soluționate, în primul rând, prin aprecierea dorinței celor care i-au creat. Dacă această dorință nu poate fi stabilită, problema va fi rezolvată în conformitate cu înțelegerea anterioară a donatorilor de gameți. Dacă nu există un asemenea acord anterior, trebuie apreciate interesele relative ale părților, legate de utilizarea sau non-utilizarea embrionilor. În mod obișnuit, trebuie să prevaleze interesele părții care dorește să evite procrearea, dacă cealaltă parte are o posibilitate rezonabilă de a deveni părinte prin alte mijloace decât folosirea embrionilor creați. Dacă nu există asemenea alternative rezonabile, trebuie apreciate argumentele în favoarea utilizării embrionilor. Dacă partea care dorește să obțină controlul cu privire la soarta embrionilor intenționează să-i doneze altui cuplu, partea adversă are un interes preponderent care trebuie să prevaleze.

În cauza *Kass c. Kass*, soluționată în 1998 în New York, donatorii gameților au semnat un acord cu clinica și au stipulat că în eventualitatea în care nu vor putea lua o decizie cu privire la soarta embrionilor, aceștia vor fi folosiți pentru cercetare. După ce cuplul s-a destrămat, Doamna Kass a încercat să răstoarne înțelegerea și să-și implanteze embrionii. Prima instanță i-a dat câștig de cauză, pe considerentul că femeia trebuie să aibă ultimul cuvânt în privința fertilizării *in vitro*. Curtea de Apel din New York a decis însă că acordul existent este clar și trebuie respectat.

O cauză similară, *A.Z. c. B. Z.*, a fost soluționată în anul 2000 de către Curtea Supremă a statului Massachusetts. Donatorii au semnat un acord potrivit căruia, în eventualitatea separării cuplului, embrionii urmau să fie cedați soției. După divorț, Doamna Z. a dorit să continue tratamentul. Fostul său soț s-a opus. În ciuda înțelegerii anterioare a cuplului, instanța a considerat că acordul nu trebuie pus în executare deoarece procrearea forțată este o problemă de politică publică și nu este supusă executării pe cale judiciară. În probleme legate de căsătorie și viață de familie trebuie să prevaleze libertatea opțiunii personale.

Decizia din anul 2000 a Curții Supreme din Massachusetts a fost citată ca suport al unei hotărâri pronunțate în 2001 de către Curtea Supremă a statului New Jersey. În Cauza *J.B. c. M.B.*, soția a cerut distrugerea embrionilor, în timp ce soțul dorea ca aceștia să fie păstrați pentru a-i utiliza cu o viitoare parteneră sau să fie donați unui alt cuplu. Deși existau argumente cu valoare constituțională în favoarea soției, instanța a refuzat să abordeze cauza pe aceste considerente juridice. Hotărârea judecătorească a reluat motivarea din cauza *A.Z. c. B. Z.*, referitor la politica publică, și a dispus respectarea dorinței soției. Instanța a luat însă în considerare faptul că soțul era o persoană fertilă.

Cauza *Nachmani c. Nachmani* a fost soluționată în Israel. Un cuplu a decis să recurgă la fertilizarea *in vitro*, iar apoi să încheie un contract cu o mamă surrogat din California, care să poarte copilul în locul mamei biologice care nu putea duce sarcina la termen. Cei doi soți au semnat un acord cu mama surrogat, referitor la soarta embrionilor în cazul separării cuplului. Nu a fost semnat însă un acord similar și cu clinica de fertilizare *in vitro*. Soției i-au fost recoltate și fertilizate ultimele unsprezece ovule. Înainte ca embrionii să fie implantați mamei surrogat, cuplul s-a destrămat. Soțul urma să aibă copii cu o altă femeie și s-a opus utilizării embrionilor. Prima instanță s-a pronunțat în favoarea soției și a statuat că soțul nu putea să-și retragă consimțământul de a avea un copil, la fel ca un bărbat care a fertilizat ovulul soției prin contact sexual. Un complet de cinci judecători ai Curții Supreme a casat sentința primei instanțe și a susținut dreptul fundamental al persoanei de a nu fi obligată să devină părinte. Curtea Supremă a reexaminat cauza, într-un complet de 9 judecători și, cu șapte voturi la patru, a decis în favoarea soției. Cei patru judecători minoritari au reafirmat necesitatea consimțământului soțului de a deveni părinte. Judecătorii majoritari au apreciat că interesele femeii și, în special, absența alternativelor pentru a deveni părinte genetic prevalează asupra intereselor bărbatului.

Legislația relevantă care a fost atașată contextului juridic al plângerii adresate Curții de la Strasbourg include și trimiteri la *documente internaționale*. Astfel, art. 5 din Convenția Consiliului Europei privind drepturile omului și biomedicina condiționează efectuarea oricărei intervenții medicale de consimțământul persoanei implicate, exprimat în mod liber și în cunoștință de cauză. Această persoană trebuie să fie informată în prealabil despre scopul și natura intervenției precum și cu privire la consecințe și riscuri. Persoana implicată își poate retrage consimțământul în mod liber, în orice moment. Al patrulea principiu adoptat de către comisia ad-hoc de experți pentru dezvoltarea științelor biomedicale¹ și art. 6 din Declarația universală cu privire la bioetică și drepturile omului au un conținut similar.

¹ Corpul specializat din cadrul Consiliului Europei care a precedat actuala Comisie Pilot pentru Bioetică.

Referitor la pretinsa încălcare a art. 2 din Convenție, petenta a susținut că prevederile legii engleze, care impun distrugerea embrionilor ca urmare a faptului că J. și-a retras consimțământul pentru păstrarea lor, violează dreptul la viață al embrionilor, protejat de art. 2 al Convenției.

În hotărârea din 7 martie 2006, *Camera Secțiunii a IV-a din cadrul Curții Europene a Drepturilor Omului* a reiterat concluziile Marii Camere din cauza *Vo c. Franța*. Aceasta statua că nu există un consens european cu privire la definirea științifică și juridică a momentului în care începe viața, astfel încât stabilirea momentului din care se naște dreptul la viață rămâne în sfera de apreciere a statelor. Potrivit legii engleze, un embrion nu are drepturi ori interese independente și nu poate pretinde, ori nu se poate pretinde în numele lui, un drept la viață protejat de art. 2 al Convenției.

Marea Cameră a păstrat motivarea Camerei Secțiunii a IV-a și a statuat că *nu se poate reține o violare a art. 2 din Convenție*.

În ceea ce privește *invocarea încălcării art. 8 din Convenție*, petenta a susținut că Legea din 1990 care l-a îndreptățit pe J. să-și retragă consimțământul după fertilizarea ovulelor, îi violează dreptul la respectarea vieții private și de familie, protejat de art. 8 al Convenției.

În hotărârea din 7 martie 2006, *Camera Secțiunii a IV-a din cadrul Curții* a admis incidența în cauză a art. 8 din Convenție, pe considerentul că noțiunea de „viață privată” include dreptul persoanei de a-i fi respectată decizia de a deveni sau nu părinte.

Camera a considerat că problema care poate fi raportată la dreptul protejat de art. 8 este aceea de ști dacă statul are obligația pozitivă să garanteze unei femei care a început tratamentul fertilizării *in vitro* să i se permită implantarea embrionilor indiferent de retragerea consimțământului donatorului masculin al gameților. Date fiind absența unui consens european cu privire la reglementarea tratamentului de fertilizare *in vitro*, utilizarea embrionilor, momentul limită al retragerii consimțământului pentru păstrarea sau utilizarea embrionilor, precum și caracterul sensibil, contradictoriu al problemelor care decurg din evoluția științifică și medicală, Camera a considerat că statului pârât trebuie să i se recunoască o largă marjă de apreciere în această materie.

Legea din 1990 este rezultatul unei cercetări amănunțite a implicațiilor sociale, etice și juridice pe care le are evoluția din domeniul fertilizării umane și a embriologiei. Rațiunea acestei legi a fost aceea de a asigura păstrarea consimțământului din momentul începerii tratamentului până la implantarea embrionilor. Situația medicală a petentei a impus luarea unei decizii rapide cu privire la fertilizarea ovulelor. Cuplul nu a avut la dispoziție timpul care este în mod obișnuit de dorit pentru reflecție și consiliere. Cu toate acestea, este în afara oricărei controverse că ambilor le-a fost explicat faptul că oricare dintre ei își poate retrage consimțământul în orice moment anterior implantării vreunui embrion. Legislatorul a optat pentru o regulă clară, care să asigure certitudinea juridică și să păstreze încrederea publică într-o lege care reglementează un domeniu sensibil.

Pe aceste considerente, Camera Secțiunii a IV-a a statuat că absența din legea internă a unei posibilități de a ignora retragerea consimțământului unui părinte

genetic, chiar și în circumstanțele excepționale ale petentei, nu afectează justul echilibru impus de art. 8 și nu depășește marja de apreciere permisă statului.

Părțile au contestat decizia și motivarea Camerei.

Petenta a acceptat necesitatea unei reglementări în materia medicinei reproductive, dar a susținut că negarea oricărei excepții de la consecințele refuzului unuia dintre donatorii gameților de a folosi embrionii nu este nici necesară și nici proporțională. Rolul femeii în tratamentul fertilizării *in vitro* este mult mai solicitant, fizic și emoțional, decât cel al bărbatului. *Petenta* a precizat că antecedentele sale medicale îi înlătură orice șansă de a mai avea vreodată copii înrudiți genetic. Legea din 1990 face ca drepturile și libertățile sale cu privire la conceperea unui copil să fie dependente de capriciul lui J. Acesta a convins-o să creeze embrioni, iar apoi a abandonat proiectul conceperii unui copil, fără a-și asuma nici o responsabilitate pentru decizia sa inițială de a se implica și fără ca măcar să aibă vreo obligație de a-și explica gestul. Normele privind consimțământul din Legea din 1990 elimină orice posibilitate a petentei de a a-și proteja proiectul de a avea un copil. Scopul medicinei reproductive este, parțial, acela de a oferi o posibilă soluție celor care, altfel, ar rămâne infertili. Acest scop este zădărnicit dacă nu se lasă loc excepțiilor în circumstanțele speciale.

Petenta a susținut că în cauză se impunea găsirea unui just echilibru între interesele contrare ale unor persoane private. Conflictul nu era așadar între stat și un particular, ci între doi particulari. Camera a exagerat constrângerea pentru care a pledat petenta, întrucât aceasta nu a mers atât de departe încât să pretindă o îndatorire a statului de a-i garanta permisiunea începerii tratamentului. *Petenta* a mai arătat că precedentele judiciare invocate în cauză pledează în favoarea poziției sale. Ea a admis că nu există un consens european referitor la momentul limită, al fertilizării sau al implantării, până la care donatorul masculin al gameților își poate retrage consimțământul. Totuși, a invitat Curtea să aprecieze care este certitudinea cu privire la modul în care oricare stat al Consiliului Europei ar soluționa o dispută cu aceleași date ca ale prezentei cauze.

Guvernul pârât a considerat incorectă calificarea pe care a dat-o Curtea gestului lui J. de retragere a consimțământului sau pretenției petentei ca J. să fie ținut de consimțământul său. De fapt, J. nu a consimțit niciodată la tratamentul individual al petentei, ci doar la tratamentul comun, în considerarea menținerii cuplului.

Pe de altă parte, complexitatea morală și etică a problemelor legate de fertilizarea *in vitro*, care pot genera opinii diverse și contradictorii, precum și absența consensului european amintit, îndreptățesc statul la o marjă de apreciere largă în acest domeniu. În plus, Legea din 1990 a promovat politici și interese inter-relaționate. Prevederile sale nu sunt, în sine, disproporționate prin faptul că au permis, fără nici o excepție, retragerea consimțământului până la momentul implantării embrionilor. Dacă s-ar fi permis excepții, legislatorul nu ar fi atins scopul urmărit, acela de a asigura consimțământul comun pentru implantarea embrionilor; s-ar ajunge la situații complicate și arbitrare, iar autorităților interne li s-ar cere, la fel ca în situația prezentă, să evalueze interese private ireconciliabile.

Curtea (Marea Cameră) a apreciat mai întâi *natura drepturilor invocate, din perspectiva art. 8 al Convenției*. A constatat că părțile nu au contestat incidența art. 8 și nici faptul că plângerea adresată Curții vizează dreptul petentei la respectul vieții sale private. Marea Cameră a confirmat conținutul pe care Camera Secțiunii a IV-a l-a atribuit noțiunii de „viață privată” și a arătat că acesta include dreptul persoanei de a-i fi respectată decizia de a deveni sau nu părinte. Curtea a precizat însă că petenta nu pretinde că a fost împiedicată să devină mamă în sens social, juridic și chiar fizic, din moment ce nici o lege sau practică internă nu-i interzice să recurgă la adopție sau să dea naștere unui copil care a fost anterior creat *in vitro*, prin fertilizarea unor gameți donați. Plângerea petentei se referă, mai exact, la faptul că exigențele privind consimțământul, impuse de Legea din 1990, o împiedică să utilizeze embrionii creați împreună cu J. și, implicit, dată fiind situația sa medicală, o împiedică să aibă vreodată un copil înrudit genetic. Marea Cameră a considerat că această problemă mai restrânsă, privind dreptul persoanei de a-i fi respectată decizia de a deveni părinte genetic, se circumscrie, de asemenea, sferei de aplicare a art. 8 din Convenție.

Curtea a apreciat că dilema centrală a cauzei este aceea a conflictului între drepturile protejate de art. 8 a două persoane private – petenta și J. Interesele fiecăruia sunt ireconciliabile reciproc, astfel încât oricare ar fi soluția s-ar încălca total interesele uneia dintre părți. Curtea a împărtășit susținerea Guvernului și a precizat că în cauză se depășește nivelul unui simplu conflict între particulari; legislația invocată vizează numeroase interese publice, mai largi, precum certitudinea și claritatea juridică.

Marea Cameră a analizat dacă prezenta cauză implică o obligație pozitivă sau o interferență. În acest sens, a arătat că scopul art. 8 este, în esență, acela de a proteja indivizii de interferența arbitrară a autorităților publice. Totuși, alături de obligația primară negativă, de a se abține de la asemenea interferențe arbitrare, pot exista obligații pozitive, inerente respectului efectiv al vieții private. Asemenea obligații pot implica adoptarea unor măsuri destinate să asigure respectul vieții private inclusiv în sfera relațiilor dintre particulari. Limitele dintre obligațiile pozitive și negative ale statului, din perspectiva art. 8 al Convenției, nu se pretează la o definiție exactă. În ambele cazuri, statul are o anumită marjă de apreciere, dar trebuie să țină seama de necesitatea creării unui just echilibru între interesele rivale. În procedurile judiciare interne, părțile și judecătorii au apreciat această problemă exclusiv în termenii interferenței statului în dreptul petentei de a-i fi respectată viața privată, ca urmare a prevederilor restrictive ale Legii din 1990. Marea Cameră, la fel ca și Camera Secțiunii a IV-a, a considerat însă că este mult mai adecvată examinarea cauzei din perspectiva unor eventuale obligații pozitive. Curtea a apreciat că problema centrală este aceea de a stabili dacă prevederile legislative, așa cum au fost aplicate, au afectat justul echilibru dintre interesele rivale, publice și private, care sunt implicate. În această privință, Marea Cameră a împărtășit concluziile instanțelor interne, potrivit cărora J. nu a consimțit niciodată ca petenta să utilizeze în mod independent embrionii creați împreună; consimțământul său a fost limitat la urmarea unui tratament de cuplu.

Curtea a considerat nerelevantă calificarea gestului lui J. ca refuz sau retragere a consimțământului pentru implantarea embrionilor.

În ceea ce privește *problema marjei de apreciere a statului, din perspectiva art. 8 al Convenției*, Curtea a statuat că determinarea acestor limite trebuie să țină seama de anumiți factori. Când este vorba de un aspect important legat de existența sau identitatea unei persoane, marja de apreciere a statului este restrânsă. Când statele membre ale Consiliului Europei nu ajung la un consens cu privire la importanța interesului discutat sau a mijloacelor optime pentru protecția acestuia, marja de apreciere a statului este mai largă. De asemenea, statul are o marjă de apreciere largă și atunci când trebuie să creeze un echilibru între interese rivale, publice și private, sau între drepturi protejate de Convenție.

În cauză, nici una dintre părți nu a contestat faptul că lipsește un consens european cu privire la momentul în care consimțământul donatorilor de gameți devine irevocabil. Petenta a susținut că implicarea sa mai intensă, fizic și emoțional, în procedura fertilizării *in vitro* precum și infertilitatea sa viitoare, impun ca drepturile sale protejate de art. 8 să prevaleze asupra celor ale fostului său partener. Curtea a considerat însă că nu există un consens clar nici în privința acestui aspect invocat de către petentă. În acest sens, Curtea de Apel s-a referit la dificultatea comparației între efectul pe care l-ar avea asupra lui J. decizia de a-l forța să devină tatăl copilului petentei și efectul pe care l-ar avea asupra acesteia decizia de a-i fi refuzată șansa de a mai avea vreodată copii înrudiți genetic. Curtea a concluzionat că sensibilitatea morală și etică a problemelor generate de tratamentul fertilizării *in vitro* precum și absența unui consens în această materie între statele Consiliului Europei, impune recunoașterea unei largi marje de apreciere a statului. Această marjă de apreciere se referă atât la opțiunea statului de a legifera tratamentul fertilizării *in vitro* cât și la conținutul normelor prin care se dorește asigurarea unui echilibru între interese rivale, publice și private.

Curtea a analizat respectarea art. 8 din Convenție. În acest sens, a încercat să stabilească dacă, în circumstanțele speciale ale cauzei, justul echilibru dintre interesele concurente ale părților a fost afectat de aplicarea Legii din 1990, care i-a permis lui J. să-și retragă consimțământul pentru implantarea embrionilor creați împreună cu petenta.

Curtea a considerat că posibilitatea actuală de a congela embrioni umani determină o diferență esențială între fertilizarea *in vitro* și fertilizarea prin contact sexual. Această deosebire constă în intervalul de timp creat între momentul creării embrionului și cel al implantării lui în uter. Curtea a apreciat că este legitim și oportun ca statele să creeze un cadru legislativ care să permită crearea acestui interval intermediar de timp. În Regatul Unit, Legea din 1990 permite păstrarea embrionilor pentru o perioadă de maxim 5 ani. În 1996, această limită a fost extinsă la 10 ani sau chiar la una mai îndelungată, pentru situațiile în care unul dintre donatorii gameților este infertil sau este susceptibil să devină prematur infertil. Păstrarea embrionilor nu se poate prelungi însă, în nici un caz, după atingerea de către femeie a vârstei de 55 de ani. De asemenea, prevederile Legii din 1990 impun clinicii de fertilizare să obțină consimțământul scris și prealabil al fiecărui donator de gameți.

Aceștia trebuie să precizeze, printre altele, tipul de tratament pentru care urmează să fie utilizați embrionii, perioada maximă a păstrării lor și, în plus, trebuie să se decidă cu privire la soarta embrionilor în cazul morții sau a incapacității unuia dintre donatori. Potrivit legii, consimțământul poate fi modificat sau retras printr-o notificare adresată depozitarului embrionilor sau al gameților. Retragerea consimțământului este posibilă doar până la momentul implantării embrionilor. Alte state, care au culturi religioase, sociale și politice diferite, au optat pentru abordări legislative diferite. În consecință, determinarea principiilor și a politicilor aferente domeniului subtil al fertilizării *in vitro*, trebuie să aparțină în primul rând statelor.

Curtea a considerat semnificativ efortul prelungit și complex de documentare și cercetare care a stat la baza elaborării Legii din 1990. După consultări publice repetate, legislatorul a considerat că soluția optimă este aceea de a crea un principiu clar al priorității absolute a dorinței donatorului de gameți pentru toată perioada păstrării acestora. Pe linia aceleiași exigențe a clarității juridice, legislatorul a statuat obligația clinicii de fertilizare de a obține consimțământul scris al pacienților și de a-i explica fiecăruia, în prealabil, condițiile și termenii acestui consimțământ.

În cauză nu se contestă îndeplinirea obligației de informare, a clinicii de fertilizare. Nu se contestă nici faptul că petenta și J. au semnat formularele cerute de lege. Este adevărat că situația medicală a petentei i-a impus luarea unei decizii rapide, în condiții de stres. Totuși, atunci când a consimțit ca toate ovulele să-i fie fertilizate cu sperma lui J., petenta știa că acestea sunt ultimele sale ovule, că implantarea embrionilor nu va fi posibilă decât după finalizarea unui tratament de durată împotriva cancerului și că, din punct de vedere legal, J. poate să își retragă oricând consimțământul pentru implantarea embrionilor.

Deși petenta a criticat rigiditatea normelor naționale, Curtea a considerat că natura categorică a legii nu este, în sine, incompatibilă cu art. 8 al Convenției. Decizia legislatorului de a înlătura orice excepție de la aplicarea legii se întemeiază pe respectul acordat demnității umane și libertății voinței. De asemenea, prin această formulă normativă, legislatorul a urmărit să asigure un just echilibru între cei care participă la tratamentul fertilizării *in vitro*. Astfel, fiecare dintre donatorii gameților are certitudinea că utilizarea materialului său genetic este condiționată de menținerea consimțământului exprimat. În plus, natura categorică a legii a permis crearea unei certitudini juridice și evitarea arbitrarului și a inconsecvențelor în aprecierea intereselor părților. Curtea a statuat că asemenea interese generale reflectate în actul normativ sunt legitime și conforme cu art. 8 al Convenției.

Marea Cameră și-a exprimat compasiunea pentru petentă și a apreciat ca firească dorința acesteia de a avea un copil înrudit genetic. Totuși, în ceea ce privește echilibrul dintre drepturile rivale protejate de art. 8, a considerat că părțile au drepturi egale de a le fi respectată decizia de a deveni sau nu părinți genetici ai unui copil conceput împreună. Este adevărat că Parlamentul ar fi putut opta pentru o reglementare diferită în materie. Problema centrală legată de respectarea art. 8 din Convenție nu este însă aceea a variantelor alternative pe care le-a avut legislatorul. Esențial este să se stabilească dacă opțiunea normativă a statului a depășit marja de apreciere permisă de art. 8. Legat de acest aspect, Curtea a reținut din nou absența unui consens european în ceea ce privește reglementarea fertilizării *in vitro* și a apreciat

claritatea normelor interne precum și faptul că acestea au fost aduse la cunoștința pârâtei.

Pe aceste considerente, Marea Cameră a statuat, cu paisprezece voturi la patru, că Legea din 1990 a păstrat un just echilibru între interesele concurente ale părților, astfel încât *nu s-a produs o violare a art. 8 din Convenție*.

Referitor la pretinsa încălcare a art. 14, conjunct cu art. 8 din Convenție, petenta a susținut că este victima unei discriminări contrare prevederilor citate. În acest sens, a subliniat faptul că o femeie capabilă să conceapă un copil în mod natural nu este supusă nici unui control sau influențe cu privire la evoluția embrionilor după momentul fertilizării. În condițiile Legii din 1990, o femeie aflată în situația sa, care nu poate concepe decât prin fertilizare *in vitro*, depinde însă de voința donatorului de spermă.

În remarcile adresate Marii Camere, petenta a precizat interdependența dintre plângerea raportată la art. 14 și constatările Curții în privința invocatei încălcări a art. 8 din Convenție. Ca atare, ea a admis că eventuala negare a violării art. 8 implică, în mod rezonabil și obiectiv, o soluție similară raportat la art. 14.

Curtea a apreciat că motivele care i-au fundamentat decizia referitor la respectarea art. 8 din Convenție, permit o justificare rezonabilă și obiectivă și în privința art. 14. În consecință, nu a considerat necesar să evalueze în mod distinct circumstanțele cauzei din perspectiva unui potențial tratament discriminator aplicat petentei. Pe aceste considerente, Curtea a statuat, cu paisprezece voturi la patru, că *nu se poate reține violarea art. 14 din Convenție, asociat cu art. 8*.

Judecătorii Türmen, Tsatsa-Nikolovska, Spielman și Ziemle s-au detașat de decizia Curții și au formulat o *opinie dizidentă conjunctă*, care argumentează violarea art. 8 și a art. 14 asociat cu art. 8 din Convenție.

Aceștia au împărtășit motivarea Curții în ceea ce privește aplicabilitatea art. 8 la circumstanțele speciale ale cauzei, dar nu au fost de acord cu soluționarea plângerii pe criteriul obligațiilor pozitive. Cauza vizează interferența în dreptul petentei de a-i fi respectată decizia de a deveni părinte genetic. Este adevărat că această interferență era prevăzută de lege și avea scopul legitim de a proteja ordinea și etica publică, precum și drepturile altora. Totuși, ea nu a fost necesară și proporțională circumstanțelor speciale ale cauzei întrucât, în situația dată, dreptul petentei de a decide să devină părinte genetic are o importanță mai mare decât decizia lui J. de a nu deveni părinte. Legea din 1990 nu oferă posibilitatea de a lua în considerare situația medicală deosebită a petentei.

Opinia majoritară poate fi împărtășită în privința remarcii că aplicarea strictă a unei norme clare este cea mai bună soluție pentru problemele delicate moral, care implică interese diverse, adesea conflictuale. O lege clară oferă siguranță. Pe de altă parte, dezavantajul unei legi prea clare, categorice, este acela că exclude flexibilitatea. Ca atare, date fiind circumstanțele speciale ale cauzei, problema esențială constă în caracterul absolut al regulii de conformare strictă cu norma. Perspectiva din care majoritatea completului de judecată a abordat cauza, a zădărnicit decizia petentei de a avea un copil înrudit genetic și, mai mult chiar, a înlăturat efectiv orice posibilitate ca aceasta să mai aibă vreodată un copil înrudit genetic. De aceea,

aplicarea Legii din 1990 pentru cazul petentei, este disproporționată. Caracterul absolut al normei înlătură, în această situație aparte, justul echilibru dintre interesele rivale.

Deși majoritatea apreciază că s-a creat un echilibru între drepturile conflictuale protejate de art. 8, în realitate, circumstanțele cauzei fac imposibil un asemenea echilibru. Aceasta, întrucât susținerea deciziei lui J. de a nu deveni părinte, implică înlăturarea totală și definitivă a deciziei contrare a petentei. Este semnificativ faptul că în cauză nu se dispută posibilitatea adopției unui copil sau a implantării unui embrion donat. Dacă va dori, J. va mai putea deveni părinte genetic, dar pentru petentă aceasta a fost ultima șansă.

Când petentei i-au fost recoltate ovulele, înainte de înlăturarea ovarelor, J. știa că acestea sunt ultima ei șansă de a avea un copil înrudit genetic și a asigurat-o că dorește să fie tatăl copilului ei. Fără o asemenea asigurare, petenta ar fi încercat poate să găsească alte metode de a avea un copil propriu. Hotărârea Curții nu acordă nici o importanță asigurărilor pe care J. le-a dat petentei, respectiv faptului că aceasta a fost de bună-credință și a contat pe gestul lui J.

Un embrion este creat de două persoane. Distrugerea unui embrion implică și distrugerea ovulelor petentei. Acest aspect indică, de asemenea, eșecul legislației britanice în crearea unui just echilibru.

Circumstanțele aparte ale cauzei conduc spre concluzia că interesele petentei cântăresc mai greu decât cele ale lui J. Faptul că autoritățile Regatului Unit nu au ținut cont de aceasta, reprezintă o violare a art. 8 al Convenției.

Legea din 1990 nu este, în sine, contrară art. 8 din Convenție și regula consimțământului este importantă pentru tratamentul fertilizării *in vitro*. De asemenea, opțiunile legislative în materie ale altor state confirmă, într-adevăr, inexistența unui acord european referitor la detaliile de reglementare a tratamentului fertilizării *in vitro*. Totuși, circumstanțele cauzei obligă la depășirea problemei consimțământului, privit în sens contractual. Abordarea formală a cauzei este contrară valorilor implicate.

Data fiind importanța intereselor apărute de către petentă și caracterul extrem al situației sale, este dificilă formularea unor concluzii legate de faptul că ea a cunoscut îndreptățirea legală a lui J. de a-și retrage oricând consimțământul pentru implantarea embrionilor. Nu este de așteptat, cu siguranță, ca după toate încercările prin care trebuia să treacă, petenta să fi preconizat și probabilitatea ca J. să-și retragă consimțământul.

O cauză sensibilă ca aceasta nu poate fi soluționată pe principii simpliste și mecanice, precum cel al unei largi marje de apreciere a statului, determinată de inexistența consensului european. Statele au, desigur, o largă marjă de apreciere cu privire la legiferarea fertilizării *in vitro*. Totuși, aceasta nu ar trebui să împiedice exercitarea controlului Curții, în special în ceea ce privește asigurarea, de către legislația națională, a justului echilibru dintre interesele concurente. Legea din 1990 nu a creat un just echilibru, în circumstanțele speciale ale cauzei. Pe de o parte, femeia este îndreptățită să ia decizia de a avea un copil înrudit genetic dar, pe de altă parte, este privată de posibilitatea de a fi vreodată în această postură. Un asemenea efect al legislației creează femeii o povară fizică și morală care nu poate fi

compatibilă cu art. 8 și cu scopurile Convenției care protejează demnitatea și independența umană.

Referitor la art. 14 al Convenției, cei patru judecători au arătat că femeia este într-o situație diferită de bărbat în ceea ce privește nașterea unui copil, inclusiv atunci când legislația permite utilizarea metodelor de fertilizare artificială. Ca atare, o abordare adecvată a plângerii referitor la art. 14, este cea consacrată în cauza *Thilimmenos c. Greciei*², când s-a statuat că situațiile diferite impun un tratament diferit. Situația specială a petentei se pretează la această perspectivă. Ca atare, art. 14 asociat cu art. 8 a fost violat.

*

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Secția a IV-a
Cauza *Matyjek c. Polonia*
Hotărârea din 24 aprilie 2007
Art. 6 din Convenție – „Dreptul la un proces echitabil”

Tadeusz Matyjek a fost membru Sjem, respectiv al uneia dintre cele două Camere ale Parlamentului Poloniei. După intrarea în vigoare a Legii lustrației – Legea din 11 aprilie 1997 privind dezvoltarea activității în favoarea serviciilor de securitate a statului sau a colaborării cu acestea între anii 1944 și 1990, exercitate de către persoane cu funcții publice – petentul a declarat că nu a colaborat cu serviciile secrete ale epocii comuniste.

La 1 iunie 1999, reprezentantul autorității pentru interesul public a demarat *proceduri judiciare interne* împotriva petentului, pe considerentul că acesta a mințit când a negat colaborarea cu serviciile secrete. În decembrie 1999, Curtea de Apel din Varșovia, în calitate de primă instanță, a statuat că Tadeusz Matyjek a colaborat în mod deliberat și secret cu serviciul de securitate și, ca atare, acesta a mințit în declarația de lustrație. Printre altele, Curtea și-a întemeiat sentința pe o expertiză întocmită de către Departamentul de Criminologie și Chimie din cadrul Biroului de Securitate a Statului, care a confirmat autenticitatea unei semnături a petentului pe un document existent în dosarul acestuia. Dispozitivul hotărârii a fost comunicat petentului la 3 ianuarie 2000. Motivarea a fost considerată secretă și, potrivit Codului de procedură penală, nu putea fi consultată decât în registrul secret al instanței.

Potentul a apelat hotărârea primei instanțe. El a susținut că serviciul de securitate i-a înregistrat calitatea de colaborator secret fără știrea sau consimțământul său. A precizat că legăturile sale cu Miliția Civilă și cu un agent al serviciilor secrete au fost de natură strict privată și nu au avut niciodată caracterul unei colaborări conștiente. De asemenea, a solicitat audierea mai multor martori și efectuarea unei expertize independente, care să nu provină de la o agenție a Biroului de Securitate a Statului. La 17 februarie 2000, Curtea de Apel din Varșovia, a respins apelul petentului. În aprilie 2000, acesta a solicitat Curții Supreme casarea hotărârii pronunțate de instanța

² *Thilimmenos c. Greciei*, nr. 34369/97.

de apel. Curtea Supremă a considerat că cererea petentului de a fi audiați doi martori suplimentari a fost nesocotită, iar acest fapt reprezintă o gravă carență procedurală. În octombrie 2000, Curtea Supremă a casat decizia atacată și a trimis cauza instanței de apel, pentru rejudecare.

La 20 decembrie 2000, în urma unei solicitări formulate de către reprezentantul autorității pentru interesul public, comandantul Biroului de Securitate a Statului a ridicat restricțiile de confidențialitate cu privire la documentele de arhivă referitoare la petent care erau incluse în dosarul aflat pe rolul instanței.

În ședința de judecată din 19 ianuarie 2001, Curtea de Apel din Varșovia a audiat martorii propuși de către petent, iar la 25 ianuarie 2001 a desființat sentința atacată de către apelantul petent și a retrimis cauza primei instanțe. Probațiunea a fost suplimentată cu noi mărturii și scripte. Petentul a fost audiat în ședință publică și s-a dispus efectuarea unei noi expertize de către Institutul de Criminologie al Universității din Varșovia. În 4 decembrie 2001, Curtea de Apel din Varșovia, în calitate de primă instanță, a pronunțat o sentință prin care a statuat că Tadeusz Matyjek a mințit în declarația de lustrație. Petentul a atacat și această nouă hotărâre. Printre altele, el a subliniat faptul că instanța ar fi trebuit să țină seama de calitatea sa de membru al echipei naționale de sport, în virtutea căreia devenea automat angajat al Miliției Civile. În octombrie 2002 și, respectiv, în mai 2003, Curtea de Apel din Varșovia și Curtea Supremă au respins căile de atac exercitate de către petent.

Potrivit legislației interne în vigoare la acea dată, decizia din 17 februarie 2000 a Curții de Apel a fost considerată definitivă și irevocabilă. În consecință, de la aceeași dată, petentul și-a pierdut mandatul de membru al Parlamentului și i s-a interzis să candideze la alegeri ori să dețină funcții publice, pentru o perioadă de 10 ani.

La 15 octombrie 2003, Tadeusz Matyjek a formulat o *plângere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului* și a invocat încălcarea de către statul polonez a articolului 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Guvernul pârât a formulat *obiecții preliminare* și a susținut că petentul nu a epuizat mijloacele interne de reparație. Acesta nu a invocat în fața instanțelor naționale inechitatea procedurilor de lustrație, problema restricțiilor de acces la dosarul cauzei, care i-au fost impuse, și nici faptul că nu și-a putut susține argumentele în conformitate cu principiile contradictorialității și a egalității armelor.

Potentul a contestat obiecțiile Guvernului și a arătat că regulile privind accesul la dosar și derularea procedurilor de lustrație sunt prevăzute de legislația națională și nu puteau fi contestate într-un proces intern. De asemenea, Guvernul nu a indicat vreun alt mijloc de reparație intern, efectiv, pentru problema inechității procedurilor de lustrație.

Curtea a unit obiecțiile preliminare cu fondul cauzei

Potentul a invocat în fața Curții caracterul inegal și secret al procedurilor de lustrație, confidențialitatea documentelor precum și incorectitudinea regulilor care guvernează accesul la dosarul cauzei ori modul în care sunt purtate audierile. Potentul a subliniat inechitatea procedurilor de lustrație, ignorarea principiului egalității armelor și incapacitatea sa de a se apăra în mod adecvat. El a arătat că a fost plasat într-un dezavantaj important față de reprezentantul autorității pentru interesul

public, întrucât statul avea acces la toate arhivele și dispunea de mijloace tehnice și financiare pentru a le cerceta și pentru a selecta materialele care urmau să fie incluse în dosar. Cele mai multe documente au fost considerate secrete și ridicarea restricțiilor de confidențialitate a fost arbitrară. Instanța nu a examinat cauza cu grijă, iar petentul nu a putut să conteste probațiunea administrată de reprezentantul pentru interesul public și nici să recurgă la experți independenți. Petentului nu i s-a permis să facă vreo copie din dosarul studiat la arhiva secretă a curții de lustrație. De asemenea, nu i s-a permis să ia cu sine notițele scrise la arhivă, să le arate cuiva sau să le folosească la audieri. Toate aceste aspecte au rămas neschimbate și după decembrie 2000, când s-au ridicat restricțiile de confidențialitate cu privire la dosarul său. Documentele care au fost anexate dosarului după această dată au fost considerate, în continuare, secrete.

Guvernul a arătat că dificultățile cu care s-a confruntat petentul sunt o consecință a faptului că potrivit legii interne, anumite documente legate de cauză erau considerate secrete de stat. Totuși, ulterior, Biroul de Securitate a Statului a ridicat restricțiile de confidențialitate aplicate acelor documente.

Guvernul a susținut că în cauză s-a respectat principiul egalității armelor. Potrivit legii interne privind protecția informațiilor secrete, probele aferente cauzei au putut fi consultate de către părți doar la registratura secretă a curții de lustrație. Atât petentul cât și reprezentantul autorității pentru interesul public au fost supuși aceluiași restricții privind accesul la dosar și consemnările scrise. Notițele trebuiau luate într-un caiet special, care era apoi așezat într-un plic sigilat și depozitat la registratura secretă. Aceeași procedură era aplicată notițelor luate în timpul audierilor. Plicul care conținea caietele putea fi deschis doar de către persoana care a luat notițele. La 20 decembrie 2000, Biroul de Securitate a Statului a ridicat restricțiile de confidențialitate privind documentele de arhivă legate de persoana petentului, aflate la dosarul cauzei. După această dată, Biroul de Securitate a statului a adăugat la dosar și alte documente, la solicitarea instanței. Aceste documente au fost calificate secrete, au fost depuse la registratura secretă și au fost accesibile părților în condițiile regulilor prezentate mai sus.

Procedurile derulate în cazul petentului au fost conduse cu diligență. Instanța a examinat probațiunea administrată de ambele părți, a audiat numeroși martori și a solicitat opiniile a doi experți grafologi. La finalul procesului, nici una dintre părți nu a formulat o cerere pentru suplimentarea probațiunii.

Președintele Curții a permis unui terț – *Fundația Helsinki pentru drepturile omului*, să intervină în procedura scrisă. Aceasta a susținut că scopul general al Legii lustrației este acela de a dezvălui adevărul referitor la colaborarea anumitor persoane publice cu organele de securitate ale statului. Datorită importanței sociale pe care o are lustrația și a consecințelor grave determinate de o declarație mincinoasă, principiile statului de drept și garanțiile procedurale trebuie să fie respectate cu strictețe. Articolul 6 al Convenției se aplică, în mod evident, procedurilor de lustrație. În consecință, trebuie să fie îndeplinite condițiile unui tribunal independent și imparțial, a duratei rezonabile, a prezumției de nevinovăție. Trebuie să se acorde beneficiul dubiului, să se recurgă la audieri publice, să se asigure accesul la dosare și posibilitatea de a fi luate notițe.

Fundația a susținut importanța majoră a dreptului de a avea acces la dosarele relevante pentru procedura lustrației. Dacă unei părți i se refuză accesul la documentele secrete care o privesc, sau la o mare parte dintre acestea, posibilitatea sa de a combate versiunea organului de securitate este grav îngrădită. Absența accesului la dosar și a posibilității de a obține copii ale documentelor acestuia încalcă dreptul la pregătirea unei apărări adecvate și principiul egalității armelor. Dreptul la un proces echitabil este foarte important pentru o persoană acuzată de cooperare cu serviciile secrete. De aceea, dreptul la audieri publice și accesul la dosarele relevante ar trebui să fie restricționat doar în situații excepționale.

Curtea s-a referit mai întâi la *conținutul cauzei* deduse judecății și a decis că urmează să stabilească *dacă procedurile derulate împotriva petentului potrivit Legii lustrației au respectat exigențele unui proces echitabil, în sensul art. 6 al Convenției*. Curtea a amintit că în decizia de admisibilitate a cauzei a stabilit, potrivit criteriilor Engel, că petentul s-a aflat sub acuzare penală. În consecință, procedurilor de lustrație care s-au derulat în cazul său li se aplică garanțiile procedurale în materie penală consacrate de art. 6. Curtea a subliniat că garanțiile paragrafului 3 din art. 6 al Convenției reprezintă aspecte specifice ale dreptului la un proces echitabil, descris, la modul general, în paragraful 1. Ca atare, examinarea plângerii petentului se cuvine a fi efectuată din perspectiva ambelor dispoziții ale Convenției.

Referitor la respectarea art. 6 din Convenție, Curtea a reiterat faptul că *egalitatea armelor este una dintre trăsăturile conceptului mai larg de proces echitabil*. Potrivit acestui principiu, fiecărei părți trebuie să i se acorde o posibilitate rezonabilă de a-și expune cauza, în condiții care să nu-i creeze un dezavantaj semnificativ față de adversar. Pentru a asigura acuzatului un proces echitabil, orice dificultăți create apărării prin limitarea drepturilor sale, trebuie să fie contracarate în mod adecvat, prin procedurile urmate de către autoritățile judiciare.

Curtea a mai arătat că s-a referit deja la *problema procedurilor de lustrație, în cauza Turek c. Slovacia*³. Cu acea ocazie a statuat că, în absența unor evidențe contrare specifice cauzei, nu se poate prezuma menținerea unui interes public actual de a limita accesul la documentele considerate confidențiale în regimurile anterioare. Aceasta, întrucât procedurile de lustrație urmăresc, prin însăși natura lor, stabilirea unor fapte din epoca comunistă și nu au legătură directă cu atribuțiile și activitățile serviciilor de securitate. Procedurile de lustrație depind, inevitabil, de examinarea documentelor referitoare la activitățile fostelor servicii comuniste de securitate. Dacă părții la care se referă documentele i se refuză accesul la conținutul acestora, posibilitățile sale de a combate versiunea organelor de securitate sunt grav restrânse.

Potrivit Curții, *considerațiile formulate în cauza Turek c. Slovacia își păstrează relevanța și în prezenta cauză*.

Referitor la *plângerea formulată de către Tadeusz Matyjek*, Curtea a reținut mai întâi că natura secretă a documentelor care au aparținut serviciilor de securitate din perioada comunistă, a fost păstrată de acte normative succesive. Statutul confidențial al acestor documente a fost afirmat și de către Biroul de Securitate a Statului. Cel

³ *Turek c. Slovacia*, nr. 57986/2000.

puțin o parte din documentele referitoare la dosarul de lustrare al petentului au fost calificate ca „top-secrete”. Comandantul Biroului de Securitate a Statului avea competența de a ridica exigențele de confidențialitate. În cazul petentului, o asemenea competență a fost exercitată în decembrie 2000. Curtea a considerat că acordarea acestei competențe unui organ de securitate statal este incompatibilă cu echitatea procedurilor de lustrare și cu principiul egalității armelor.

Curtea a mai precizat faptul că în perioada anterioară procesului, reprezentantul autorității pentru interesul public a avut acces la toate documentele fostelor servicii de securitate, referitoare la subiectul procedurilor de lustrare. După începerea procedurilor, petentul a avut de asemenea acces la dosarul instanței. Potrivit legislației interne, acestuia nu i s-a permis însă copierea documentelor incluse în dosar și nu a putut consulta actele confidențiale decât în registratura secretă a curții de lustrare. Părțile nu au contestat faptul că petentul a fost îndreptățit să-și ia notițe, cu ocazia consultării dosarului de lustrare. Totuși, s-a admis că nici o mențiune scrisă nu putea fi făcută decât în caiete speciale, care erau apoi sigilate și depuse la registratura secretă. Aceste caiete nu puteau fi îndepărtate din registratură, iar autorul lor era singurul îndreptățit să le deschidă. Notițele luate în timpul audierilor au avut un regim similar. Guvernul pârât cunoștea faptul că petentul nu putea lua cu sine consemnările sale din timpul ședințelor de judecată și că acesta trebuia să le înmâneze după dezbateri unei persoane anume desemnate. Părțile nu au contestat că apărătorul petentului a fost supus aceluiași restricții. Nu a fost invocată vreo dispoziție a unei legi interne care să permită un comportament diferit.

Curtea a reiterat faptul că participarea efectivă a unei persoane acuzate la procesul său penal include și dreptul de a-și lua note scrise care să o ajute la pregătirea apărării, indiferent dacă persoana în cauză este reprezentată de un avocat. Faptul că petentul nu a putut să ia cu sine propriile notițe consemnate la audieri sau în registratura secretă, pentru a le arăta unui expert sau pentru a le folosi în orice alt scop, l-a lipsit în mod efectiv de posibilitatea de a folosi informațiile notate. El nu s-a putut baza, în acest sens, decât pe memorie. Restricția confidențialității s-a menținut cu privire la documentele care au fost prezentate în cauză ulterior datei de 20 decembrie 2000, când petentului i s-a permis consultarea dosarului. Guvernul a recunoscut că după această dată s-au depus la registratura secretă a instanței noi documente aferente cauzei.

Pentru petent, miza procedurilor de lustrare consta în renumele său, în retragerea calității de membru al Parlamentului și interzicerea îndeplinirii unor funcții publice pentru o perioadă de zece ani. Având în vedere acest aspect, Curtea a subliniat importanța faptului că petentul să fi avut acces neîngrădit la dosarele care îl priveau, libertatea de a folosi orice note scrise și, dacă era necesar, posibilitatea de a obține copii de pe documentele semnificative.

Curtea a respins susținerea guvernului pârât, referitor la egalitatea de tratament a părților în ceea ce privește restricțiile de confidențialitate aplicate în cauză. Conform legislației interne, reprezentantul autorității pentru interesul public este investit cu puteri identice unui procuror. El are dreptul să audieze martori, să solicite opiniile unor experți și să consulte întreaga documentație care se referă la persoana supusă procedurii de lustrare. Această documentație include, printre altele, acte întocmite de fostele servicii de securitate.

Curtea a mai reținut faptul că hotărârile judecătorești pronunțate de către instanțele naționale în decembrie 1999 și în februarie 2000 au fost comunicate petentului în limita părții dispozitive. Motivarea nu a putut fi citită decât la registratura secretă a curților interne. Această etapă procedurală a fost esențială pentru petent întrucât, potrivit legii interne, decizia din decembrie 2000 a fost considerată definitivă și irevocabilă. Începând cu această dată, petentului i s-au aplicat sancțiunile prevăzute de Legea lustrației, ceea ce a determinat, în mod special, pierderea mandatului său de parlamentar.

Curtea a admis că la sfârșitul anilor '90 statul era interesat să realizeze lustrația, cu privire la persoanele care dețineau cele mai importante funcții publice. Totuși, dacă un stat urmează să adopte măsuri de lustrație, trebuie să se asigure că persoanele afectate se bucură de toate garanțiile procedurale consacrate de Convenție. Este posibil să existe situații în care interese majore ale statului impun păstrarea secretului cu privire la anumite documente, inclusiv cele întocmite în vechiul regim. Datorită intervalului mare de timp care a trecut de la întocmirea documentelor, astfel de situații pot să apară însă doar în mod excepțional. Sarcina de a proba asemenea interese majore ale statului aparține Guvernului, pentru că o excepție nu trebuie să devină normă. Persoana supusă procedurilor de lustrație este plasată într-un dezavantaj evident, într-un sistem în care rezultatul proceselor de lustrație depinde în mare măsură de reconstituirea activităților fostelor servicii secrete și în condițiile în care cele mai multe dintre documentele relevante au fost considerate secrete, iar competența de a decide menținerea confidențialității a fost încredințată actualelor servicii secrete.

Pe considerentele arătate, Curtea a apreciat că natura confidențială a documentelor, restricțiile de acces la dosar aplicate persoanei ilustrate, precum și poziția privilegiată a reprezentantului pentru interesul public, în cadrul procedurilor de lustrație, au îngăduit în mod grav posibilitatea petentului de a dovedi că legăturile sale cu serviciile secrete ale epocii comuniste nu pot fi calificate, în sensul Legii lustrației, drept „colaborare secretă intenționată”. Curtea a statuat că aplicarea cumulativă a regulilor interne, precum și contextul aparte al procedurilor de lustrație, i-au creat practic petentului o sarcină nerealistă și nu au respectat principiul egalității armelor.

Curtea a analizat dacă, prin căile interne de atac, petentul ar fi putut reclama cu succes particularitățile procedurilor de lustrație. În această privință, a statuat că nu există o asemenea certitudine, întrucât regulile privind accesul la documentele considerate secrete au fost instituite prin lege, iar instanțele au aplicat aceste dispoziții legislative. De altfel, anterior, Legea lustrației a fost de mai multe ori obiectul unor contestații respinse la Curtea Constituțională. În plus, Guvernul nu s-a referit la vreun alt mijloc intern de reparație, la care s-ar fi putut recurge cu succes în prezenta cauză. Așadar, nu s-a dovedit că petentul a dispus de o cale efectivă de atac prin care să se opună cadrului legal care a fixat particularitățile procedurilor de lustrație. În consecință, riposta Guvernului cu privire la epuizarea căilor interne de atac trebuie respinsă.

Conclusiv, Curtea a statuat că, în ansamblu, procedurile de lustrație care au fost aplicate petentului, nu pot fi considerate echitabile în sensul art. 6 §1 conjunct cu art. 6 §3 din Convenție. Prin urmare, aceste prevederi ale Convenției au fost încălcate.